

JERZY KAJETANOWICZ

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza

Siły Zbrojne PRL w strukturach wojskowych Układu Warszawskiego

ABSTRACT

The article presents the scope of the Polish People's Republic participation in the military structures of the Warsaw Pact. The first part concerns the participation of Polish officers in command bodies, such as the United Command and Staff of the United Armed Forces, and in military advisory bodies. The second part presents the composition of Polish contingents assigned to the United Armed Forces of the Warsaw Pact. These contingents were composed of operational units from all four branches of the military, i.e. the army, air force, air defense force and navy.

Wstęp

Układ o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej zawarty 14 maja 1955 r. w Warszawie zapoczątkował działalność nowego sojuszu polityczno-wojskowego skupiającego państwa Europy Środkowej znajdujące się w strefie wpływów Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich. Przyłączyło do niego osiem państw: Ludowa Republika Albanii, Ludowa Republika Bułgarii, Republika Czechosłowacka, Niemiecka Republika Demokratyczna, Polska Rzeczpospolita Ludowa, Rumuńska Republika Ludowa, Węgierska Republika Ludowa i Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich.¹ Podpisanie układu wiązało się z utworzeniem organów wojskowych

¹ Układ o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej pomiędzy Ludową Republiką Albanii, Ludową Republiką Bułgarii, Węgierską Republiką Ludową, Niemiecką Republiką Demokratyczną, Polską Rzeczpospolitą Ludową, Rumuńską Republiką Ludową, Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich i Republiką Czechosłowacką, podpisany w Warszawie 14 V 1955 r. (Dziennik Ustaw z 1955, nr 30, poz. 182).

zapewniających prawidłowe funkcjonowanie nowego sojuszu. W pierwszej kolejności powstały dwa organy wojskowe – Zjednoczone Dowództwo i Sztab Zjednoczonych Sił Zbrojnych. Taki stan utrzymał się aż przez 13 lat. Dopiero w 1969 r., po zakończeniu interwencji zbrojnej w Czechosłowacji, pojawiła się propozycja utworzenia nowych organów wojskowych, głównie o charakterze doradczym. Należały do nich: Komitet Ministrów Obrony, Rada Wojskowa Dowództwa Zjednoczonych Sił Zbrojnych, Wojskowa Rada Naukowo-Techniczna i Komitet Techniczny Zjednoczonych Sił Zbrojnych. W tym samym roku powiększono też Sztab Zjednoczonych Sił Zbrojnych, który wcześniej istniał tylko w formie szkieletowej. Powolna rozbudowa wojskowych struktur organizacyjnych Układu Warszawskiego znacznie ograniczała możliwość aktywnego uczestnictwa w nich przedstawicieli Sił Zbrojnych PRL. Przez pierwszych kilkanaście lat nie mieli oni większego wpływu na funkcjonowanie tego sojuszu, gdyż wszystkie istotniejsze decyzje podejmowane były w ramach struktur dowodzenia Sił Zbrojnych ZSRS. Zasadnicza zmiana nastąpiła dopiero z początkiem lat siedemdziesiątych, kiedy to zaczęły działać nowe organy doradcze oraz rozbudowany Sztab Zjednoczonych Sił Zbrojnych.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie zakresu uczestnictwa Sił Zbrojnych PRL w wojskowych strukturach organizacyjnych Układu Warszawskiego. O ile udział przedstawicieli władz państwowych w organach politycznych jest w miarę znany, mając bieżące odzwierciedlenie w licznych komunikatach prasowych, jak również w formie analitycznej w pracach Adama Marcinkowskiego i Wandy Jarząbek,² to wkład przedstawicieli Sił Zbrojnych PRL w pracach organów wojskowych nie był dotychczas przedmiotem szerszych badań naukowych. Rozważania na ten temat znalazły się w pracach Jerzego Będźmirowskiego, Jarosława Pałki i Pawła Piotrowskiego, przy czym miały one głównie charakter wycinkowy.³ Przystępując do badań, założono, że polscy oficerowie tylko w ograniczonym stopniu mieli dostęp do ważniejszych stanowisk wojskowych w strukturach Układu Warszawskiego, co w głównej mierze wynikało z hegemonistycznej pozycji ZSRS wobec swoich

² Adam Marcinkowski, *Polska w Układzie Warszawskim* (Warszawa: Wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej, 1985); Wanda Jarząbek, *PRL w politycznych strukturach Układu Warszawskiego w latach 1955–1980* (Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2008).

³ Jerzy Będźmirowski, „Bezpieczeństwo międzynarodowe w latach 60. XX wieku a próby modyfikacji organów dowodzenia siłami zbrojnymi państw stron Układu Warszawskiego,” *Rocznik bezpieczeństwa międzynarodowego* 11, nr 1 (2017): 81–104; Jarosław Pałka, *Polskie wojska operacyjne w Układzie Warszawskim* (Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2022); Paweł Piotrowski, „Udział Polski w Układzie Warszawskim. Faza organizacji jego struktur 1955–1957,” w *Wojsko w Polsce „Ludowej”*, red. Robert Klementowski et al. (Wrocław: Instytut Pamięci Narodowej, 2014), 203–213.

sojuszników. Sprawdzenie tej hipotezy było możliwe dzięki badaniom dokumentów archiwalnych znajdujących się w zasobach Centralnego Archiwum Wojskowego Biura Historycznego i Instytutu Pamięci Narodowej, jak również zamieszczonych na portalu *Parallel History Project on cooperative security*.

1. Oficerowie Sił Zbrojnych PRL w organach wojskowych Układu Warszawskiego

Do organów wojskowych należały początkowo Zjednoczone Dowództwo Sił Zbrojnych i Sztab Zjednoczonych Sił Zbrojnych. Dopiero 10 lat później, w 1966 r., z inicjatywy I sekretarza Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Związku Sowieckiego Leonida Breżniewa rozpoczęto prace nad doskonaleniem struktur tych organów. Ich celem była poprawa współpracy wojskowej m.in. poprzez proporcjonalny udział w ich składzie przedstawicieli poszczególnych armii sojusznicznych.⁴ W przedstawionych propozycjach przewidywano utworzenie Wojskowej Rady Konsultatywnej jako organu pomocniczego Doradczego Komitetu Politycznego (dalej: DKP) przygotowującego propozycje rekomendacji do rozwoju Zjednoczonych Sił Zbrojnych (dalej: ZSZ). W skład tej Rady mieli wejść ministrowie obrony narodowej państw sojusznicznych oraz naczelny dowódca i szef Sztabu ZSZ. Zakładano też rozbudowę Sztabu ZSZ, który miał liczyć ok. 600 osób reprezentujących proporcjonalnie poszczególne armie i pełnić rolę organu koordynującego przygotowania wojsk sojusznicznych do realizacji stojących przed nimi zadań. W strukturze Zjednoczonego Dowództwa Sił Zbrojnych, w charakterze zastępców, mieli być nadal dowódcy kontyngentów wojskowych wydzielanych z poszczególnych krajów. Jednocześnie zaproponowano nowy podział obciążeń finansowych związanych z utrzymywaniem Zjednoczonego Dowództwa i Sztabu ZSZ, co spotkało się z negatywnym stanowiskiem pozostałych państw członkowskich.⁵ Podczas konferencji ministrów obrony państw-uczestników w maju 1966 r. odrzucono propozycję utworzenia Wojskowej Rady Konsultatywnej, którą zastąpiono zwoływaną doraźnie naradą ministrów obrony. Na wniosek strony polskiej utrzymano też dotychczasową strukturę Zjednoczonego Dowództwa i Sztabu ZSZ, jak również wysokość środków finansowych na ich utrzymanie.⁶

⁴ Będźmirowski, „Bezpieczeństwo,” 97–99.

⁵ „Notatka Ministerstwa Obrony Narodowej dla członków KC PZPR z 26 I 1966 r.,” 2–3, *Parallel History Project on cooperative security*, dostęp sierpień 12, 2019, <http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopicb13f.html?lng=en&id=21846&navinfo=15697>.

⁶ „Notatka w sprawie wyników konferencji ministrów obrony państw-uczestników Układu Warszawskiego w dniach 27–28 V 1966 r.,” *Parallel History Project on cooperative security*,

Potrzebę wprowadzenia definitywnych zmian w strukturach wojskowych wyraźnie uwydatniła interwencja zbrojna pięciu armii Układu Warszawskiego w Czechosłowacji w sierpniu 1968 r. Po jej zakończeniu, w marcu 1969 r. na posiedzeniu DKP w Budapeszcie podjęto uchwałę o rozbudowie Sztabu ZSZ oraz powołaniu kilku nowych kolegialnych organów wojskowych, takich jak: Komitet Ministrów Obrony, Rada Wojskowa Dowództwa ZSZ, Wojskowa Rada Naukowo-Techniczna i Komitet Techniczny ZSZ.⁷ Ogółem na 523 stanowiska w Zjednoczonym Dowództwie Sił Zbrojnych, Sztabie ZSZ i Komitecie Technicznym ZSZ 173 przewidziano dla przedstawicieli armii sojusznicznych, w tym 43 dla oficerów Sił Zbrojnych PRL.⁸ W 1984 r. na terytorium Polski utworzono Naczelne Dowództwo Wojsk Kierunku Zachodniego, któremu na wypadek wojny podlegać miał m.in. polski kontyngent wojskowy w postaci Frontu Polskiego (Nadmorskiego) wydzielanego w skład ZSZ Układu Warszawskiego. Przedstawiciele Sił Zbrojnych PRL znajdowali się również przy Dowództwie Północnej Grupy Wojsk Armii Sowieckiej stacjonującym w Legnicy.

Zjednoczone Dowództwo Sił Zbrojnych (dalej: ZDSZ) zostało utworzone w Moskwie na podstawie art. 5 układu. Tryb jego funkcjonowania określał Statut Zjednoczonego Dowództwa przyjęty w styczniu 1956 r. przez Doradczy Komitet Polityczny.⁹ W składzie dowództwa znajdowali się: naczelny dowódca ZSZ, którym był marszałek Armii Sowieckiej, będący jednocześnie pierwszym wiceministrem obrony narodowej ZSRS, pierwszy zastępca naczelnego dowódcy – szef Sztabu ZSZ, będący jednocześnie pierwszym zastępcą szefa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych ZSRS oraz zastępcy naczelnego dowódcy do spraw armii sojusznicznych, którymi byli początkowo ministrowie obrony państw-sygnatariuszy, a potem wiceministrowie obrony. Oprócz tego naczelnemu dowódcy ZSZ podlegali zastępcy do spraw: lotnictwa, obrony powietrznej, marynarki wojennej, uzbrojenia i tyłów, a także szef wojsk raketowych i artylerii.¹⁰ Wszystkie te stanowiska zajmowali oficerowie Sił Zbrojnych ZSRS, przy czym zastępcy naczelnego dowódcy ZSZ byli jednocześnie wiceministrami obrony narodowej ZSRS.

ostęp sierpień 12, 2019, <http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic6853.html?lng=en&tid=21107&navinfo=15697>.

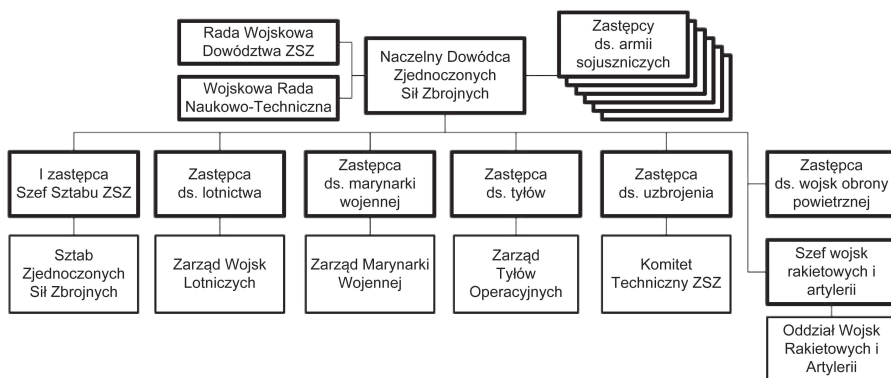
⁷ Henryk Jaroszek, red., *Organizacja Układu Warszawskiego. Dokumenty 1955–1985* (Warszawa: Wyd. Książka i Wiedza, 1986), 146–147.

⁸ Wojciech Jaruzelski, „Suwerenność w warunkach Układu Warszawskiego,” *Mysł Wojskowa* 59, nr 3 (2002): 117.

⁹ *Organizacja Układu*, 29.

¹⁰ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej: AIPN), Zbiór dokumentów dotyczących Układu Warszawskiego (dalej: Dokumenty UW), 02958/530, Struktura organizacyjna organów dowodzenia Naczelnego Dowódcy ZSZ, Warszawa, 25 I 1978 r., 23.

Schemat 1. Struktura Zjednoczonego Dowództwa Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego (1986)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentów z zasobów AIPN.

Zastępcy ds. lotnictwa, marynarki wojennej oraz uzbrojenia i tyłów kierowali samodzielnymi organami dowodzenia, jak: Zarząd Dowodzenia Wojsk Lotniczych, Zarząd Dowodzenia Marynarki Wojennej i Zarząd Tyłów Operacyjnych. Natomiast szef wojsk raketowych i artylerii kierował Oddziałem Wojsk Raketowych i Artylerii.¹¹ Z ramienia Sił Zbrojnych PRL funkcję zastępcy naczelnego dowódcy ZSZ do spraw armii sojuszniczych pełnili: gen. broni Zygmunt Duszyński (1957–1965), gen. broni Jerzy Bordziłowski, (1965–1968), gen. broni Tadeusz Tuczapski (1968–1972), gen. broni Eugeniusz Molczyk (1972–1984) i gen. broni Antoni Jasiński (1984–1990).¹² Do zadań naczelnego dowódcy ZSZ należało: kierowanie szkoleniem operacyjnym i bojowym, prowadzenie wspólnych ćwiczeń i manewrów wojsk sojuszniczych oraz kontrola ich gotowości bojowej.¹³ Podstawowymi zadaniami ZDSZ było: opracowanie planów strategicznych sojuszu, zapewnienie wysokiego poziomu wyszkolenia bojowego wojsk, opracowywanie koncepcji manewrów wojskowych i ćwiczeń oraz przygotowanie teatrów

¹¹ „Rozmowa z gen. Wacławem Szklarskim z 10 III 2000 r.,” 5–6, Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pact Oral History, Interviews with Polish Generals, dostęp sierpień 15, 2019, http://www.php.isn.ethz.ch/kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/PHP/20664/ipublicationdocument_singledocument/725b392f-58e3-4049-9378-90dca320a328/pl/5/Szklarski.pdf.

¹² Leszek Grot, Tadeusz Konecki i Edward Nalepa, *Pokojowe dzieje Wojska Polskiego* (Warszawa: Wojskowy Instytut Historyczny, 1988), 323.

¹³ „Propozycje do «Statutu Zjednoczonego Dowództwa Sił Zbrojnych państw-członków Układu Warszawskiego»,” Parallel History Project on cooperative security, dostęp sierpień 15, 2019, http://www.php.isn.ethz.ch/kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/PHP/17543/ipublicationdocument_singledocument/2b54e4ce-d03d-4bb6-8022-596c97d0ea1c/ru/Statute550907.pdf.

działań wojennych. Zastępcy naczelnego dowódcy państw sojuszniczych brali udział w wypracowaniu propozycji użycia narodowych kontyngentów, wydzielonych do dyspozycji ZSZ Układu Warszawskiego. Dotyczyły one zwłaszcza zasad współdziałania w ramach ugrupowań koalicyjnych, wsparcia bojowego podczas prowadzonych operacji oraz zaopatrzenia w niezbędne środki materiałowe i techniczne.¹⁴

Sztab ZSZ był organem pomocniczym naczelnego dowódcy ZSZ, a od 1969 r. także organem roboczym Komitetu Ministrów Obrony. Do głównych jego zadań należało: przygotowywanie planów perspektywicznych i rocznych rozwoju sił zbrojnych sojuszu, określanie wytycznych do szkolenia operacyjnego wojsk układu, planowanie i realizacja wspólnych manewrów i ćwiczeń, analizowanie doświadczeń i ich upowszechnianie w armiach sojuszniczych oraz prowadzenie prac naukowo-badawczych.¹⁵ Do 1969 r. sztab funkcjonował w formie szkieletowej – istniało w nim tylko stanowisko szefa sztabu, którym był oficer Sił Zbrojnych ZSRS oraz stanowiska przedstawicieli armii sojuszniczych. Zadania sztabu faktycznie realizował Zarząd X Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych ZSRS, który zajmował się szkoleniem operacyjnym wojsk Układu Warszawskiego oraz koordynacją dostaw uzbrojenia i sprzętu wojskowego produkowanego w ZSRS.¹⁶ Funkcję przedstawicieli Sił Zbrojnych PRL pełnili kolejno: płk Tadeusz Pióro (1955–1958), płk dypl. Tadeusz Hupałowski (1958–1961), płk dypl. Leon Szyszko (1961–1965) i gen. dyw. Jan Śliwiński (1965–1969).¹⁷ Propozycję rozbudowy Sztabu ZSZ i włączenia w jego skład oficerów armii sojuszniczych wysunięto w lutym 1966 r. podczas konferencji szefów sztabów generalnych państw członkowskich.¹⁸

W 1969 r. DKP przyjął Statut Zjednoczonych Sił Zbrojnych i Zjednoczonego Dowództwa UW na okres pokoju, który przewidywał utworzenie koalicyjnego Sztabu ZSZ. W skład jego struktury wchodziło: kierownictwo

¹⁴ „Statut Zjednoczonych Sił Zbrojnych państw-stron Układu Warszawskiego i organów kierowania nimi na czas wojny, 23 listopada 1978 r.,” *Gazeta Polska*, październik 21, 1998, 5.

¹⁵ Tadeusz Panecki, Franciszek Puchała i Jan Szostak, red., *Sztab Generalny Wojska Polskiego 1918–2003* (Warszawa: Wyd. Dom Wydawniczy Bellona, 2003), 289.

¹⁶ Antoni Jasiński, „Działalność Sztabu Generalnego WP w relacjach z organami dowodzenia Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego,” *Mysł Wojskowa*, wydanie specjalne: *85 lat Sztabu Generalnego Wojska Polskiego 1918–2003* (2003): 159.

¹⁷ Grot, Konecki i Nalepa, *Pokojowe dzieje*, 323.

¹⁸ „Notatka dotycząca dotychczasowego biegu spraw związanych z powołaniem naczelných organów Zjednoczonych Sił Zbrojnych państw-członków Układu Warszawskiego z 24 IV 1968 r.,” 1–2, Parallel History Project on cooperative security, dostęp sierpień 12, 2019, http://www.php.isn.ethz.ch/kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/PHP/111551/ipublicationdocument_singledocument/630c7e57-bfd7-437e-8e74-729e09d39d82/pl/1968_Note_Prague_Conference_bVers.pdf.

(szef sztabu, pierwszy zastępca, zastępca ds. operacyjnych, zastępca ds. marynarki wojennej i zastępy – przedstawiciele armii sojusznicznych), zarząd operacyjny (z oddziałami: operacyjnymi kierunku zachodniego i południowo-zachodniego, planowania ogólnego i informacji wojskowej oraz wydziałem służby topograficznej, hydrologicznej i meteorologicznej), szkolenia operacyjnego i bojowego (oddziały: szkolenia operacyjnego, szkolenia bojowego i planowania ogólnego), organizacyjno-mobilizacyjny (oddziały: organizacyjny i mobilizacyjny), łączności i automatyzacji (oddziały: łączności, służby częstotliwości, automatyzacji i stanowiska dowodzenia) i tyłów operacyjnych (oddziały: tyłów operacyjnych, teatru działań wojennych i transportu), a także samodzielne oddziały: inspekcji, wojsk lotniczych, obrony powietrznej, marynarki wojennej, walki radioelektronicznej, łączności kodowej i ogólny.¹⁹

W Sztabie ZSZ pracowało ogółem 206 osób, w tym 19 polskich oficerów różnych specjalności. Zajmowali oni stanowiska służbowe w kierownictwie Sztabu ZSZ, poszczególnych zarządach i samodzielnych oddziałach. Były to funkcje: zastępcy szefa Sztabu ZSZ (etat generała broni), zastępcy szefa i starszego oficera operacyjnego Oddziału Kierunku Zachodniego w Zarządzie Operacyjnym, starszego oficera w: oddziałach szkolenia operacyjnego, szkolenia bojowego i planowania ogólnego Zarządu Szkolenia Operacyjnego i Bojowego, oddziałach organizacyjnym i mobilizacyjnym Zarządu Organizacyjno-Mobilizacyjnego, oddziałach automatyzacji dowodzenia i łączności Zarządu Łączności, oddziałach tyłów operacyjnych i teatru działań wojennych i transportu Zarządu Tyłów Operacyjnych oraz w samodzielnych oddziałach: wojsk lotniczych i obrony powietrznej, marynarki wojennej i walki radioelektronicznej (etaty pułkownika i podpułkownika), a także adiutanta zastępcy szefa Sztabu ZSZ (etat kapitana).²⁰ Stanowiska szefa Sztabu ZSZ, jego pierwszego zastępcy oraz szefów zarządów i oddziałów zajmowali tylko oficerowie Sił Zbrojnych ZSRS.²¹

W drugiej połowie lat siedemdziesiątych dokonano reorganizacji Sztabu ZSZ. Znajdowało się w nim kierownictwo (szef sztabu, pierwszy zastępca, zastępcy przedstawiciele armii sojusznicznych i szef łączności). Utrzymano cztery wcześniej istniejące zarządy tj.: operacyjny (oddziały: planowania ogólnego, kierunku zachodniego, kierunku południowo-zachodniego, stanowiska dowodzenia oraz służby topograficznej, hydrologicznej

¹⁹ AIPN, Dokumenty UW, 02958/530, Dotychczasowa struktura organizacyjna Sztabu i Komitetu Technicznego ZSZ, Warszawa, 1978 r., 38.

²⁰ Ibid., Stanowiska służbowe w Sztabie Zjednoczonych Sił Zbrojnych zajmowane dotychczas przez przedstawicieli WP, Warszawa, 25 I 1978 r., 16–17.

²¹ Евгений Малашенко, *Закаленный войной. От Карельского перешейка до Ближнего Востока* (Москва: Изд. Вече, 2016), 331–332.

i meteorologicznej), szkolenia operacyjnego i bojowego (oddziały: szkolenia operacyjnego i bojowego), organizacyjno-mobilizacyjny (oddziały: organizacyjny i mobilizacyjny), łączności i automatyzacji (oddziały: łączności kierunku zachodniego, łączności kierunku południowo-zachodniego, służby częstotliwości i automatyzacji dowodzenia) oraz wprowadzono nowy Zarząd Rozpoznawczo-Informacyjny (oddziały: kierunku zachodniego i południowo-zachodniego). Całkowicie zmienił się skład samodzielnych oddziałów, które dostosowano do poszczególnych rodzajów wojsk zabezpieczenia bojowego i wsparcia. Były tam oddziały: wojsk inżynierskich, wojsk chemicznych, łączności kodowej i tajnego dowodzenia, walki radioelektronicznej, protokolarno-prawny i ogólny. Zarząd Tyłów Operacyjnych wyłączono ze struktury Sztabu ZSZ i podporządkowano bezpośrednio naczelnemu dowódcy ZSZ. Podobnie postąpiono z oddziałami wojsk lotniczych i marynarki wojennej. Ogólny stan Sztabu ZSZ zwiększył się do 266 osób.²² Liczba polskich oficerów pracujących w sztabie wzrosła do 28.²³

Czas trwania służby oficerów armii sojuszniczych przewidziano na 4–6 lat. Pierwsza zmiana na stanowiskach przeprowadzona została po upływie 3 lat i objęła 20–25% stanu. Potem taką liczbę oficerów wymieniano co roku. Służbę w Sztabie ZSZ traktowano jako przygotowanie do objęcia wyższych stanowisk w strukturach Wojska Polskiego. Do zakresu obowiązków zastępców szefa Sztabu ZSZ do spraw armii sojuszniczych należało: utrzymywanie łączności i zapewnienie współdziałania między narodowym sztabem generalnym a Sztabem ZSZ, składanie szefowi sztabu propozycji dotyczących stanu i potrzeb własnych sił zbrojnych, udział w planowaniu operacyjnym w zakresie wykorzystania kontyngentów z własnych krajów, udział w wypracowaniu rekomendacji i porozumień dotyczących narodowych sił zbrojnych, informowanie szefa sztabu o przedsięwzięciach realizowanych przez dowództwa narodowe oraz uczestniczenie w przygotowaniu i przeprowadzeniu ćwiczeń i inspekcji.²⁴ Funkcję zastępców szefa Sztabu ZSZ do spraw armii sojuszniczych z ramienia Sił Zbrojnych PRL pełnili: wiceadm. Zdzisław Studziński (1969–1975), gen. broni Józef Kamiński (1975–1978), gen. dyw. Stanisław Antos (1978–1986), gen. dyw. Wacław Szklarowski (1986–1989) i gen. dyw. Zbigniew Blechman (1990–1991).²⁵ Sztab ZSZ w trakcie swojej działalności ściśle współpracował ze sztabami generalnymi

²² AIPN, Dokumenty UW, 02958/530, Struktura organizacyjna organów dowodzenia naczelnego dowódcy ZSZ, Warszawa, 1978 r., 23.

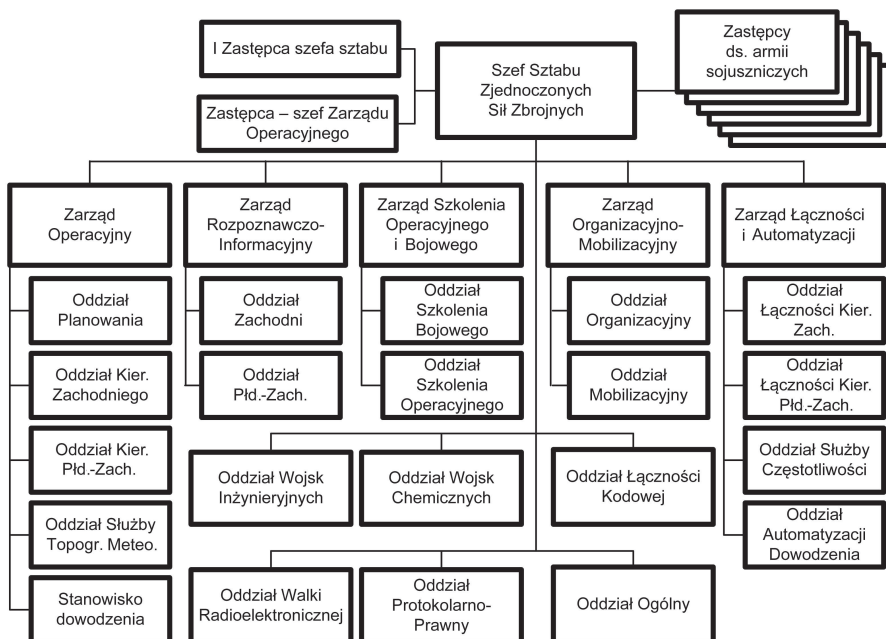
²³ Panecki, Puchała i Szostak, *Sztab Generalny*, 288.

²⁴ AIPN, Dokumenty UW, 02958/454, t. 14, Regulamin pełnienia służby wojskowej przez oficerów, generałów i admirałów armii państw-uczestników Układu Warszawskiego w Sztabie i Komitecie Technicznym Zjednoczonych Sił Zbrojnych, Moskwa, 10 XII 1969 r., 16–17.

²⁵ Panecki, Puchała i Szostak, *Sztab Generalny*, 286.

państw-członków Układu Warszawskiego. Prowadzone były bieżące konsultacje w sprawach szkolenia operacyjnego i bojowego. Do Sztabu ZSZ przekazywane były wszelkie informacje dotyczące składu bojowego i dyslokacji wojsk wydzielonych w skład ZSZ.²⁶

Schemat 2. Struktura Sztabu ZSZ Układu Warszawskiego (1986)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentów z zasobów AIPN.

Komitet Ministrów Obrony (dalej: KMO) był organem wojskowym skupiającym ministrów obrony państw-sygnatariuszy Układu Warszawskiego. Stanowił zinstytucjonalizowaną formę organizowanych wcześniej doraźnych spotkań i narad ministrów obrony zwoływanych zwykle w sytuacji napięć na arenie międzynarodowej (np. w 1961, 1963 i 1968 r.).²⁷ Komitet utworzony został na podstawie uchwały podjętej przez DKP w marcu 1969 r. Oprócz ministrów obrony w jego składzie znajdował się naczelny dowódca

²⁶ „Propozycje do «Statutu Zjednoczonego Dowództwa Sił Zbrojnych państw-członków Układu Warszawskiego» z 2 VII 1966 r.,” 5, Parallel History Project on cooperative security, dostęp sierpień 12, 2019, http://www.php.isn.ethz.ch/kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/PHP/17990/ipublicationdocument_singledocument/6e283eec-b344-42bb-bc05-29ede6d9c7ab/ru/Soviet_Draft_Statute_1966_02.pdf.

²⁷ Józef Kamiński, *Koalicje wojskowe. Zarys dziejów i współczesność* (Warszawa: Wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej, 1982), 235.

ZSZ i szef Sztabu ZSZ.²⁸ Komitet Ministrów Obrony podczas obrad podejmował głównie problemy dotyczące umacniania obronności państw sojuszu oraz budowy i rozwoju ZSZ i organów kierowania. Jego posiedzenia odbywały się raz w roku lub częściej w razie takiej potrzeby. Przewodniczącymi obrad byli poszczególni ministrowie obrony, którym powierzano tę funkcję w kolejności alfabetycznej nazw państw członkowskich. Pomiedzy posiedzeniami KMO przewodniczącym był minister obrony kraju, w którym odbyło się ostatnie posiedzenie. Terminy i miejsca posiedzeń ustalano za pośrednictwem Sztabu ZSZ, który był organem roboczym KMO.²⁹ Podejmowane uchwały realizowali ministrowie obrony państw-sygnatariuszy i naczelny dowódca ZSZ.³⁰ Siły Zbrojne PRL reprezentowali ministrowie obrony narodowej: gen. armii Wojciech Jaruzelski (1969–1983), gen. armii Florian Siwicki (1983–1990) i wiceadmirał Piotr Kołodziejczyk (1990–1991).³¹

Rada Wojskowa Dowództwa Zjednoczonych Sił Zbrojnych (dalej: RWDZSZ) została powołana na posiedzeniu DKP w Budapeszcie w marcu 1969 r. jako organ doradczy naczelnego dowódcy ZSZ. Pomysł utworzenia został zgłoszony 3 lata wcześniej przez przedstawicieli Rumunii.³² Do podstawowych zadań RWDZSZ należało wypracowanie kierunków działań w zakresie przygotowania narodowych kontyngentów wydzielonych do ZSZ. W skład Rady, oprócz naczelnego dowódcy ZSZ, wchodził jego zastępca, w tym zastępca z poszczególnych armii sojuszniczych w randze wiceministrów, szef Sztabu ZSZ i szef Wojskowej Rady Naukowo-Technicznej będący jednocześnie zastępcą naczelnego dowódcy ZSZ ds. uzbrojenia. Posiedzenia RWDZSZ przeprowadzano dwa razy w roku. Obradom przewodniczył naczelny dowódca ZSZ. Odbywały się kolejno w poszczególnych państwach Układu Warszawskiego.³³ Polskę reprezentowali wiceministrowie obrony

²⁸ *Organizacja Układu*, 156.

²⁹ *Układ Warszawski – sojusz w imię pokoju* (Moskwa: Agencja Prasowa Nowosti, 1984), 100–101.

³⁰ Julian Babula, *Wojsko Polskie 1945–1989. Próba analizy operacyjnej* (Warszawa: Dom Wydawniczy Bellona, 1998), 240.

³¹ Puchała, „Sztab Generalny Wojska Polskiego w latach 1945–1990,” *Kwartalnik Bellona* wydanie specjalne (2010): 93.

³² „Notatka o wynikach narady szefów sztabów generalnych armii państw-członków Układu Warszawskiego w dniach 29 II – 1 III 1968 r.,” 1, Parallel History Project on cooperative security, dostęp sierpień 25, 2019, http://www.php.isn.ethz.ch/kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/PHP/111551/ipublicationdocument_singledocument/630c7e57-bfd7-437e-8e74-729e09d39d82/pl/1968_Note_Prague_Conference_bVers.pdf.

³³ Marian Jurek i Edward Skrzyppkowski, *Układ Warszawski* (Warszawa: Wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej, 1971), 67.

narodowej: gen. broni Tadeusz Tuczapski (1968–1972), gen. broni Eugeniusz Molczyk (1972–1984) i gen. broni Antoni Jasiński (1984–1990).³⁴

Wojskowa Rada Naukowo-Techniczna (WRNT) została utworzona w 1969 r. jako organ doradczy naczelnego dowódcy ZSZ. Do jej podstawowych zadań należało: planowanie i koordynacja prac naukowo-badawczych w ramach sojuszu, nadzorowanie procesu wdrażania nowego sprzętu bojowego, podejmowanie działań w zakresie standaryzacji i unifikacji uzbrojenia oraz koordynowanie działalności przemysłu zbrojeniowego. Szef WRNT był jednocześnie zastępcą naczelnego dowódcy ZSZ ds. uzbrojenia.³⁵ Posiedzenia organu odbywały się dwa razy w roku, kolejno w każdym z państw-członków Układu Warszawskiego, zgodnie z planem wspólnych przedsięwzięć ZSZ.³⁶ W skład WRNT wchodziła przedstawiciele służb technicznych sił zbrojnych państw członkowskich. Siły Zbrojne PRL reprezentowali głównie inspektorzy techniki WP: gen. dyw. Zbigniew Nowak (1969–1989) i gen. dyw. Tadeusz Kuśmierski (1989–1991).³⁷

Komitet Techniczny Zjednoczonych Sił Zbrojnych (dalej: KTZSZ) utworzono w 1969 r. jako organ wykonawczy WRNT. Do jego zadań należało: wypracowywanie wytycznych w zakresie działalności naukowo-badawczej i badawczo-rozwojowej, ocena stanu uzbrojenia i wyposażenia armii sojuszu, podejmowanie działań na rzecz modernizacji uzbrojenia i sprzętu wojskowego oraz określanie norm standaryzacyjnych. W ramach prac wnikliwie analizowano kierunki rozwoju uzbrojenia potencjalnego przeciwnika, ustalając na tej podstawie programy dalszych badań i prac konstrukcyjnych bądź też modernizacji wzorów uzbrojenia znajdujących się na wyposażeniu armii sojuszu.³⁸ Na czele KTZSZ stał jego szef, który był jednocześnie szefem WRNT i zastępcą naczelnego dowódcy ZSZ ds. uzbrojenia. Zastępcami szefa byli przedstawiciele wszystkich państw Układu Warszawskiego.³⁹ Początkowo w strukturze KTZSZ znajdowały się oddziały: planowania ogólnego, uzbrojenia raketowego i artyleryjskiego, uzbrojenia i techniki wojsk

³⁴ Grot, Konecki i Nalepa, *Pokojowe dzieje*, 323.

³⁵ Виталий Феськов et al., *Вооруженные Силы СССР после второй мировой войны: от Красной Армии к Советской*, cz. 1, *Сухопутные войска* (Tomsk: Изд. Научно-Технической Литературы, 2013), 95.

³⁶ AIPN, Dokumenty UW, 02958/584, Propozycje do „Statutu Zjednoczonych Sił Zbrojnych państw członków Układu Warszawskiego i Zjednoczonego Dowództwa na czas pokoju”, Moskwa, 31 V 1989 r., 67–69.

³⁷ Janusz Królikowski, *Generałowie i admirałowie Wojska Polskiego 1943–1990*, t. 1–4 (Toruń: Wyd. Adam Marszałek, 2010), 2:339 i 3:68.

³⁸ Информационный сборник Штаба Объединенных Вооруженных Сил, t. 1 (Moskwa: Штаб Объединенных Вооруженных Сил, 1970), 21.

³⁹ Marcinkowski, *Polska w Układzie Warszawskim*, 244–245.

lotniczych i obrony powietrznej, uzbrojenia i techniki marynarki wojennej, techniki wojsk specjalnych, techniki łączności, automatyzacji i przeciwdziałania radioelektronicznego, unifikacji systemów uzbrojenia i elektroniki, normalizacji wyrobów, części i materiałów, normalizacji dokumentacji systemów kodowania i klasyfikacji oraz informacji naukowo-technicznej.⁴⁰

W drugiej połowie lat siedemdziesiątych przeprowadzono reorganizację KTZSZ. W miejsce części oddziałów utworzono dwa zarządy: uzbrojenia i techniki wojsk lądowych (z oddziałami: uzbrojenia raketowo-artyleryjskiego, techniki rodzajów wojsk oraz techniki łączności, automatyzacji i walki radioelektronicznej) oraz unifikacji i standaryzacji (z oddziałami: unifikacji systemów i zestawów uzbrojenia, normalizacji produkcji i materiałów oraz normalizacji dokumentacji). Poza tym funkcjonowały samodzielne oddziały: uzbrojenia i techniki wojsk lotniczych i obrony powietrznej, techniki marynarki wojennej, pomocy szkoleniowych i techniki informatycznej, planowania i ogólny.⁴¹ W KTZSZ pełniło służbę 106 osób. W zarządach i oddziałach pracowali oficerowie służb technicznych poszczególnych armii. Siły Zbrojne PRL reprezentowało tam 15 oficerów. Zajmowali stanowiska zastępcy szefa KTZSZ (etat generała dywizji), zastępcy szefa oddziałów: unifikacji systemów, zestawów uzbrojenia i techniki oraz uzbrojenia i techniki marynarki wojennej (etaty pułkownika) i starszych oficerów w oddziałach: planowania ogólnego, uzbrojenia raketowego i artyleryjskiego, uzbrojenia i techniki wojsk lotniczych i obrony powietrznej, techniki łączności, automatyzacji i walki radioelektronicznej, techniki wojsk specjalnych, informacji naukowo-technicznej, unifikacji systemów, zestawów uzbrojenia i techniki, normalizacji wyrobów, części i materiałów oraz normalizacji dokumentacji (etaty pułkownika i podpułkownika).⁴² Pełnili służbę na takich samych zasadach jak oficerowie w Sztapie ZSZ. Do polskich zastępców szefa KTZSZ do spraw armii sojusznicy należeli: gen. bryg. Mieczysław Bronowiecki (1969–1972), gen. bryg. Stefan Jaworski (1975–1978), gen. bryg. Sergiusz Kaługin (1978–1981), gen. bryg. Stanisław Rogowski (1982–1986), gen. dyw. Władysław Szymłowski (1986–1989) i gen. bryg. Jan Bobrowicz (1989–1990).⁴³ Dla części generałów stanowisko zastępcy szefa KTZSZ było zwieńczeniem ich kariery zawodowej w Siłach Zbrojnych PRL (np. gene-

⁴⁰ AIPN, Dokumenty UW, 02958/530, Stanowiska służbowe w Komitecie Technicznym Zjednoczonych Sił Zbrojnych zajmowane dotychczas przez przedstawicieli WP, Warszawa, 25 I 1978 r., 18–19.

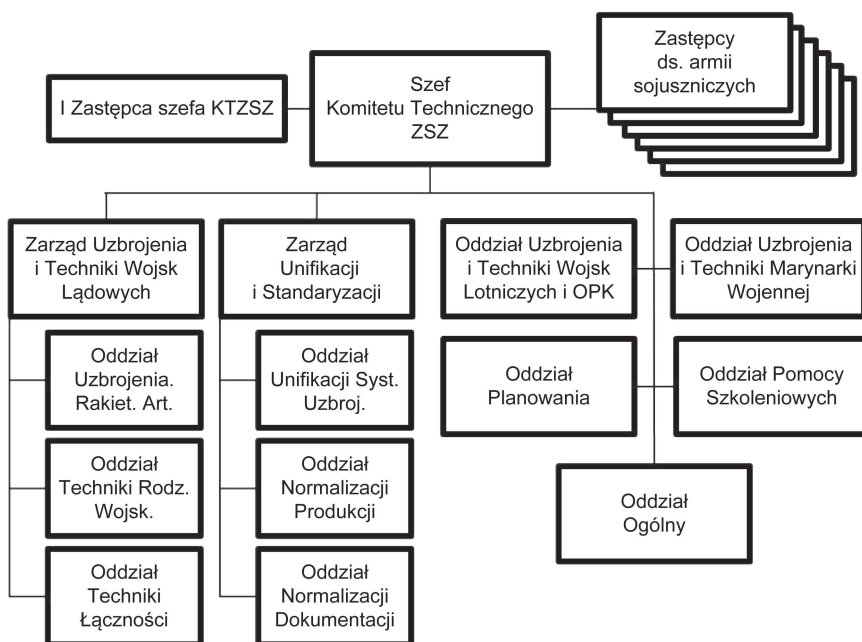
⁴¹ Ibid., Dotychczasowa struktura organizacyjna Sztabu i Komitetu Technicznego ZSZ, Warszawa, 1978 r., 38.

⁴² Ibid., Stanowiska służbowe w Komitecie Technicznym Zjednoczonych Sił Zbrojnych zajmowane dotychczas przez przedstawicieli WP, Warszawa, 25 I 1978 r., 18–19.

⁴³ Królikowski, *Generałowie i admirałowie*, 1:164, 205, 2:94, 139, 3:303, 4:82.

raławie Bobrowicz, Jaworski i Kaługin). Ten ostatni, mimo brzmiącego po rosyjsku nazwiska, był Polakiem, absolwentem Wojskowej Szkoły Lotniczo-Technicznej w Zamościu. Przed skierowaniem do Moskwy obejmował liczne stanowiska w wojskach lotniczych, w tym: głównego inżyniera lotnictwa, zastępcy dowódcy Wojsk Lotniczych do spraw techniki i szefa Techniki Lotniczej WP.⁴⁴

Schemat 3. Struktura Komitetu Technicznego ZSZ Układu Warszawskiego (1986)

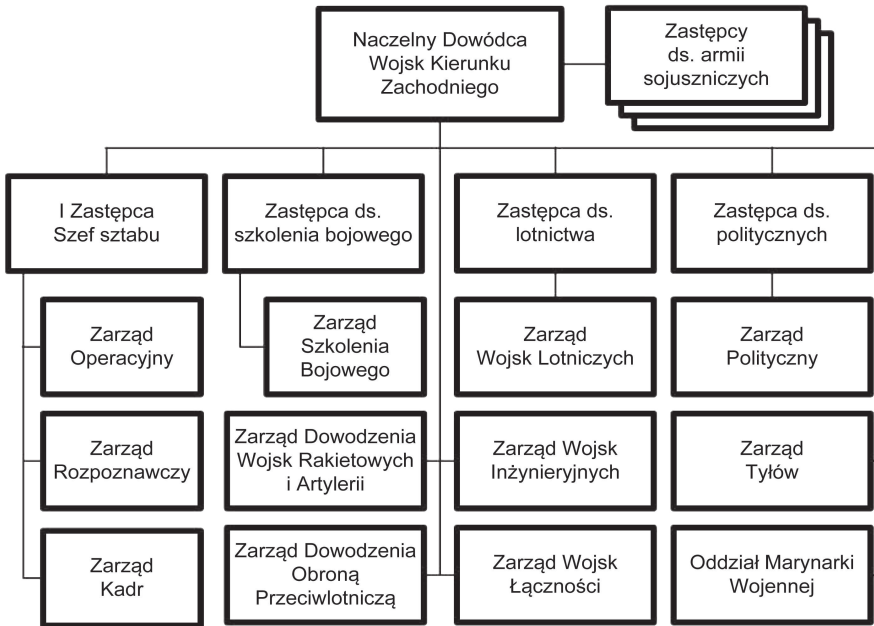

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentów z zasobów AIPN.

Naczelne Dowództwo Wojsk Kierunku Zachodniego (dalej: NDWKZ) utworzono we wrześniu 1984 r. w ramach reorganizacji systemu dowodzenia Układu Warszawskiego. Jako dowództwo szczebla strategicznego rozlokowano je w Polsce w Legnicy, gdzie wcześniej stacjonowało Dowództwo Północnej Grupy Wojsk. Do głównych zadań NDWKZ należały: ocena sytuacji polityczno-militarnej na zachodnim teatrze działań wojennych, przygotowanie wytycznych do opracowania planów strategicznych, kierowanie rozwinięciem podległych wojsk oraz organizacja dowodzenia, współdziałania i zabezpieczenia

⁴⁴ Ibid., 2:137–139.

Schemat 4. Struktura Naczelnego Dowództwa Wojsk Kierunku Zachodniego Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego (1986)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Главное Командование Войск Западного Направления,” dostęp sierpień 2, 2019, <http://www.sgv.su/archive/index.php/t-1167.html>.

działań zgrupowań wojsk sojuszniczych.⁴⁵ Dowództwu podlegały: grupy wojsk Sił Zbrojnych ZSRS stacjonujące w Czechosłowacji, Polsce i Niemieckiej Republice Demokratycznej oraz wydzielone kontyngenty wojskowe z tych państw, a także Białoruski i Przykarpacki Okręg Wojskowy i Flota Bałtycka ZSRS. Było to najsilniejsze zgrupowanie bojowe wojsk ZSZ Układu Warszawskiego liczące ogółem 50 dywizji ogólnowojskowych.⁴⁶ W skład NDWKZ wchodził: naczelny dowódca, szef sztabu – I zastępca naczelnego dowódcy, zastępcy do spraw: politycznych, szkolenia bojowego i lotnictwa oraz zastępcy z poszczególnych armii sojuszniczych. Komórkami organizacyjnymi NDWKZ były zarządy: operacyjny, rozpoznawczy, szkolenia bojowego, dowodzenia wojsk raketowych i arty-

⁴⁵ Феськов et al., *Вооруженные Силы СССР*, 57.

⁴⁶ Феськов, Константин Калашников і Валентин Голиков, *Советская Армия в годы «холодной войны» (1945–1991)* (Томск: Изд. Научно-Технической Литературы, 2004), 7; Виктор Шунков, *Боевая мощь СССР* (Москва: Изд. Эксмо, 2017), 13.

lerii, wojsk lotniczych, dowodzenia obroną przeciwlotniczą, wojsk inżynieryjnych, wojsk łączności, tyłów, polityczny i kadr oraz samodzielny oddział marynarki wojennej. Szefami tych komórek byli oficerowie Sił Zbrojnych ZSRS, natomiast poszczególne stanowiska służbowe miały być obsadzone w wyższych stanach gotowości bojowej oficerami wszystkich armii działającymi na tym kierunku.⁴⁷ Polski zespół liczący ok. 80 oficerów podlegał polskiemu zastępcy naczelnego dowódcy, którym był gen. broni Antoni Jasiński.⁴⁸ Zespół ten w okresie pokoju brał udział w ćwiczeniach prowadzonych przez NDWKZ. W czasie wojny miał uczestniczyć w procesie planowania operacji strategicznej i wypracowaniu decyzji do działań Frontu Polskiego.⁴⁹

Północna Grupa Wojsk (PGW) była kontyngentem wydzielonym w ZSZ Układu Warszawskiego przez Siły Zbrojne ZSRS, stacjonowała na terytorium Polski. Grupa ta powstała w 1945 r., stanowiąc zaplecze sowieckich wojsk okupacyjnych rozlokowanych na terytorium Niemiec. Jej skład początkowo odpowiadał wielkości frontu, a następnie armii ogólnowojskowej. Od końca lat pięćdziesiątych w składzie grupy były: dwie dywizje pancerne, a od 1984 r. jedna pancerna i jedna zmechanizowana, jednostki wsparcia bojowego, w tym brygada raket operacyjno-taktycznych i jednostki zabezpieczenia, co odpowiadało skadrowanej armii ogólnowojskowej.⁵⁰ Poza jednostkami PGW w Polsce stacjonowała też armia lotnicza oraz wydzielone siły Floty Bałtyckiej ZSRS.⁵¹ Dowództwo rozlokowane było początkowo w Legnicy, a po utworzeniu NDWKZ przeniesiono je w 1984 r. do Świdnicy, gdzie znajdowało się do 1990 r., kiedy to powróciło do Legnicy.⁵² Kwestie związane z funkcjonowaniem PGW na terytorium Polski były uzgadniane przez pełnomocników rządu polskiego ds. pobytu wojsk sowieckich

⁴⁷ „Главное Командование Войск Западного Направления,” dostęp sierpień 2, 2019, <http://www.sgv.su/archive/index.php/t-1167.html>.

⁴⁸ Puchała, *Sekrety Sztabu Generalnego pojałtańskiej Polski* (Warszawa: Bellona, 2011), 54.

⁴⁹ Panecki, Puchała i Szostak, *Sztab Generalny*, 289–290.

⁵⁰ Skadrowana armia ogólnowojskowa – związek operacyjny wojsk lądowych złożony ze zmechanizowanych i pancernych związków taktycznych (dywizji), jednostek wsparcia bojowego (raketowych, artylerii, inżynieryjnych, chemicznych) i zabezpieczenia (remontowych, zaopatrzenia, medycznych). Część jednostek w okresie pokoju posiada niepełne stany osobowe lub są tylko ich załóżki (kadra dowódcza). W PGW utrzymywano nadwyżki sprzętu bojowego, który na wypadek zagrożenia wojennego umożliwiał sformowanie nowych jednostek i utworzenie w pełni rozwiniętej armii ogólnowojskowej. Według płk. Ryszarda Kuklińskiego w rejonie Bornego Sulinowa i Świętoszowa w 1981 r. znajdowało się blisko 2 tys. dodatkowych czołgów, co pozwalało na 4-krotne zwiększenie liczby dywizji (z 2 do 8). Puchała, *Szpieg CIA w polskim sztabie generalnym. O Ryszardzie Kuklińskim bliżej prawdy* (Warszawa: Bellona, 2014), 181.

⁵¹ Феськов, Голиков і Калашников, *Советская армия*, 140.

⁵² Robert Fudali, „Północna Grupa Wojsk Radzieckich w Polsce,” *Przegląd Historyczno-Wojskowy* 12 (63), nr 4 (237) (2011): 226.

w Polsce, którymi byli: gen. bryg. Leszek Krzemień (1957–1968), gen. dyw. Jan Czubryt-Borkowski (1968–1972), gen. dyw. Józef Stebelski (1972–1977), gen. dyw. Michał Stryga (1977–1986), gen. dyw. Zbigniew Ohanowicz (1986–1988), gen. bryg. Mieczysław Dębicki (1989–1990) i gen. bryg. Zdzisław Ostrowski (1990–1993).⁵³ Pełnomocnicy ci stali na czele Biura Pełnomocnika Rządu Polskiego ds. Pobytu Wojsk Radzieckich w Polsce. Przy pełnomocniku funkcjonowała także polsko-sowiecka komisja mieszana rozpatrująca m.in. kwestie odszkodowań za szkody wyrządzone na terenie Polski przez jednostki Armii Sowieckiej.⁵⁴

2. Kontyngenty Sił Zbrojnych PRL wydzielone do Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego

Siły Zbrojne PRL wydzielały do ZSZ Układu Warszawskiego kontyngenty wojskowe złożone z jednostek operacyjnych wszystkich rodzajów sił zbrojnych, tj.: wojsk lądowych, wojsk lotniczych i marynarki wojennej, a od 1962 r. również wojsk obrony powietrznej kraju. Skład bojowy polskich kontyngentów wojskowych ustalany był na podstawie dwustronnych polsko-sowieckich uzgodnień, które odbywały się co kilka lat i związane były bezpośrednio z planowaniem rozwoju Sił Zbrojnych PRL.⁵⁵ W okresie istnienia Układu Warszawskiego wielkość polskich kontyngentów ulegała zmianie, co związane było z przeprowadzanymi redukcjami Sił Zbrojnych PRL oraz ich modernizacją techniczną. Docelowy skład tych wojsk ukształtował się dopiero na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, kiedy zakończono procesy mechanizacji, upancernienia i rakietyzacji, nadając im charakter sił przystosowanych do działań na atomowym polu walki.

Front Polski (Nadmorski) był kontyngentem wojskowym wydzielanym na wypadek wojny przez Siły Zbrojne PRL. Jego operacyjna nazwa miała związek z planowanym kierunkiem działań bojowych, który obejmował terytoria państw NATO wzdłuż wybrzeży Morza Bałtyckiego i Morza Północnego. Front miał wchodzić w skład ZSZ Układu Warszawskiego, podlegając bezpośrednio Zjednoczonemu Dowództwu Sił Zbrojnych, a od 1984 r. Naczelnemu Dowództwu Wojsk Kierunku Zachodniego. Głównym zadaniem

⁵³ Królikowski, *Generałowie i admirałowie*, 1:298, 325, 2:294, 3:98, 121, 122, 514 i 543.

⁵⁴ Maciej Czulicki, *Wybrane aspekty pobytu Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej w Polsce w latach 1945–1993 oraz wykorzystanie infrastruktury po jednostkach Armii Radzieckiej po 1993 r.* (Warszawa: Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, 2014), 9.

⁵⁵ Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego (dalej: CAW-WBH), Sztab Generalny WP Zarząd I, 1862/98/119, Protokół konsultacji z delegacją MON PRL w sprawie dalszego rozwoju Sił Zbrojnych PRL wynikających z Układu Warszawskiego z 30 III 1961 r., Warszawa, 87–94. Teczka została przekazana do IPN za nr spisu 02958/06 – przyp. red.

Frontu był udział w strategicznej operacji zaczepnej w drugim rzucie ZSZ Układu Warszawskiego na północno-nadmorskim i jutlandzkim kierunku operacyjnym, w celu rozbicia nadmorskiego skrzydła zgrupowania wojsk NATO i opanowania części terytorium Holandii i Belgii oraz terytorium Danii łącznie z cieśninami zachodniego Bałtyku, stwarzając warunki do wyjścia Zjednoczonej Floty Bałtyckiej Układu Warszawskiego na Morze Północne. Wojska Frontu osiągnęły gotowość do tych działań w 1965 r., kiedy to przyjęto pierwszy plan operacyjny ich użycia na wypadek wojny.⁵⁶ Dopiero w 1986 r. w planie operacyjnym przyjęto dwuwariantową możliwość użycia wojsk Frontu Polskiego. Oprócz frontowej operacji zaczepnej na północno-nadmorskim i jutlandzkim kierunku operacyjnym przewidziano też operację obronną w drugim rzucie strategicznym ZSZ Układu Warszawskiego. Operacja ta miała być prowadzona w zachodniej części terytorium Polski na linii rzek Odry i Nysy Łużyckiej. Wojska Frontu miały być także gotowe do wykonania przeciwuderzeń na wojska przeciwnika, które przebiły się przez pierwszy rzut strategiczny ZSZ Układu Warszawskiego i opanowały terytorium Niemieckiej Republiki Demokratycznej.⁵⁷

Front Polski był związkiem strategiczno-operacyjnym złożonym z: dowództwa i sztabu, trzech armii ogólnowojskowych (1, 2 i 4), 3 Armii Lotniczej oraz jednostek wsparcia bojowego i zabezpieczenia. W połowie lat siedemdziesiątych trzon jego sił stanowiło 15 dywizji ogólnowojskowych, w tym: 5 pancernych, 8 zmechanizowanych i 2 desantowe. W ramach jednostek wsparcia bojowego znajdowały się m.in.: 4 brygady rakiet operacyjno-taktycznych przystosowanych do użycia broni nuklearnej, 3 brygady artylerii armat, 8 pułków artylerii przeciwlotniczej, 4 brygady saperów i 4 pułki chemiczne. W składzie armii lotniczej były: 2 dywizje lotnictwa szturmowo-rozpoznawczego, dywizja lotnictwa myśliwskiego, pułk lotnictwa myśliwsko-bombowego i brygada lotnictwa rozpoznania operacyjnego. Podczas działań wojennych Front miał być wspierany przez wydzielone siły polskiej marynarki wojennej oraz jednostki lotnictwa bojowego i transportowego Sił Zbrojnych ZSRS. Dowództwo Frontu tworzone było na bazie instytucji centralnych Ministerstwa Obrony Narodowej, a dowództwa armii w oparciu o dowództwa okręgów wojskowych i dowództwo wojsk lotniczych.⁵⁸ W 1975 r. Front Polski na wypadek wojny miał liczyć 475 440

⁵⁶ AIPN, Dokumenty UW, 02958/164, Plan operacji zaczepnej Frontu Nadmorskiego z 28 II 1965 r., Warszawa, 3.

⁵⁷ Ibid., 02958/154, Plan operacyjnego użycia Sił Zbrojnych PRL na czas wojny z 29 XI 1986 r., Warszawa, 9.

⁵⁸ CAW-WBH, Sztab Generalny WP Zarząd VI (dalej: Zarząd VI SG WP), 1788/90/55, Meldunek o stanie bojowym wg rodzajów wojsk i służb z 1 I 1975 r., Warszawa, 304–308.

żołnierzy, w tym 46 350 w armii lotniczej. Na uzbrojeniu jednostek wojsk lądowych było: 3527 czołgów, 3892 transportery opancerzone, 24 wyrzutnie rakiet operacyjno-taktycznych, 40 wyrzutni rakiet taktycznych i 1416 dział kalibru 122 i 152 mm oraz 40 wyrzutni rakiet przeciwlotniczych i 126 samobieżnych zestawów dział przeciwlotniczych. Armia lotnicza posiadała na uzbrojeniu: 208 samolotów myśliwskich, 189 myśliwsko-szturmowych i 64 bombowe oraz 209 śmigłowców.⁵⁹ Kolejnymi dowódcami Frontu Polskiego byli: gen. broni Zygmunt Duszyński (1959–1965), gen. broni Jerzy Bordziowski (1965–1968), gen. broni Tadeusz Tuczapski (1968–1971), gen. broni Eugeniusz Molczyk (1971–1986), gen. broni Wojciech Barański (1986–1989) i gen. dyw. Edmund Bołociuch (1989–1990). Oficerowie pełniący obowiązki dowódcy Frontu Polskiego do 1984 r. byli jednocześnie zastępcami naczelnego dowódcy ZSZ Układu Warszawskiego.⁶⁰

Wojska Obrony Powietrznej Kraju (dalej: WOPK) Sił Zbrojnych PRL na mocy decyzji DKP zostały w 1969 r. włączone w skład jednolitego systemu obrony powietrznej państw-sygnatariuszy Układu Warszawskiego.⁶¹ Wojska te utworzono w 1962 r. jako samodzielny rodzaj sił zbrojnych przez połączenie wojsk obrony przeciwlotniczej obszaru kraju z wydzielonymi jednostkami lotnictwa myśliwskiego.⁶² Zgodnie z przyjętymi planami ich głównym zadaniem było uniemożliwienie w rejonie odpowiedzialności (kierunek zachodni i północno-zachodni) rozpoznania powietrznego oraz niedopuszczenie do wykonania uderzeń środkami napadu powietrznego (lotnictwo taktyczne, bombowe i rakiety) na: ośrodki przemysłowe (Górny Śląsk) i polityczno-administracyjne (Warszawa, Poznań, Kraków, Wrocław), ważne obiekty komunikacyjne (mosty kolejowe i drogowe na Wiśle i Odrze, węzły kolejowe i drogowe), bazy morskie (Gdańsk, Gdynia, Hel, Szczecin, Świnoujście) oraz zgrupowania wojsk własnych i sojuszniczych w czasie ich operacyjnego rozwinięcia na terytorium kraju.⁶³

W skład WOPK wchodziły trzy korpusy obrony powietrznej kraju (dalej: OPK), w których były: po 2–4 samodzielne pułki lotnictwa myśliwskiego, dywizje artylerii OPK lub brygady i pułki artylerii OPK oraz pułki

⁵⁹ Ibid., 1697/86/55, Ogólne zestawienie etatowego stanu osobowego Sił Zbrojnych PRL okresu „P” i „W” na I I 1975 r., Warszawa, 315–317.

⁶⁰ Puchała, „Sztab,” 93.

⁶¹ Игорь Ашурбейли, red., *Средства воздушно-космического нападения и воздушно-космической обороны. Состояние и развитие* (Moskwa: Изд. Планета, 2017), 227.

⁶² Cezariusz Skuza i Wiesław Wroblewski, red., *Polityka obronna Polski i jej siły zbrojne w latach 1945–1980*, t. 2 (Szczecin: Wyd. Uniwersytetu Szczecińskiego, 2006), 286–287.

⁶³ AIPN, Dokumenty UW, 02958/168, Plan operacyjny użycia wydzielonych sił Wojska Polskiego na czas wojny w składzie Zjednoczonych Sił Zbrojnych państw-uczestników Układu Warszawskiego z 17 II 1977 r., Warszawa, 36–43.

radiotechniczne.⁶⁴ W 1963 r. WOPK rozpoczęły współdziałanie z jednostkami obrony powietrznej państw sąsiednich (Czechosłowacji, NRD i ZSRS) w oparciu o wstępne założenia jednolitego systemu obrony powietrznej. Od 1969 r., po wdrożeniu tego systemu, wspólne działania prowadzono na podstawie „Planu operacyjnego obrony powietrznej państw-uczestników Układu Warszawskiego”. WOPK podporządkowane były operacyjnie Zjednoczonemu Dowództwu Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego przez pomocnicze stanowisko dowodzenia obrony powietrznej „Zachód”, które koordynowało również działania wojsk obrony powietrznej Czechosłowacji i NRD oraz sowieckiej 2 Samodzielnej Armii Obrony Powietrznej. Drugiemu stanowisku dowodzenia „Południe” podlegały wojska obrony powietrznej Bułgarii, Rumunii i Węgier oraz sowiecka 8 Samodzielna Armia Obrony Powietrznej. Oba stanowiska dowodzenia, obsadzone tylko przez oficerów Sił Zbrojnych ZSRS, ściśle współpracowały z dowództwem wojsk obrony powietrznej państw członkowskich.⁶⁵ W 1975 r. WOPK na wypadek wojny miały liczyć 78 550 żołnierzy. Ich uzbrojenie stanowiło: 314 samolotów myśliwskich, 280 wyrzutni rakiet przeciwlotniczych i 504 armaty przeciwlotnicze. Na wyposażeniu tych wojsk znajdowały się 543 stacje radiolokacyjne.⁶⁶ Dowódcami WOPK byli: gen. dyw. pil. Czesław Mankiewicz (1962–1967), gen. dyw. pil. Roman Paszkowski (1967–1976) i gen. broni Longin Łozowicki (1977–1990).⁶⁷

Siły Marynarki Wojennej PRL w Zjednoczonej Flocie Bałtyckiej zostały utworzone na początku lat sześćdziesiątych. Obejmowały jednostki operacyjne przewidziane do wspólnych działań z Flotą Bałtycką ZSRS i Ludową Marynarką Wojenną NRD w ramach Zjednoczonej Floty Bałtyckiej Układu Warszawskiego (dalej: ZFB UW). Dowództwem ZFB UW było Dowództwo Floty Bałtyckiej ZSRS. Podejmowane próby utworzenia wspólnego dowództwa operacyjnego ZFB UW nie zostały nigdy zrealizowane. W czasie ćwiczeń przy Dowództwie ZFB UW funkcjonowały tylko grupy oficerów łącznikowych z pozostałymi państwami.⁶⁸ Zadaniem Marynarki

⁶⁴ CAW-WBH, Zarząd VI SG WP, 1788/90/58, Meldunek o stanie bojowym, Ogólne zestawienie wg rodzajów wojsk i służb, Stan na 1 I 1971 r., Warszawa, 510–513.

⁶⁵ „Из истории-Вспомогательных КП ПВО стран Варшавского Договора,” dostęp stycznia 20, 2020, <http://8oarvo.net/история-войск-пво/161-из-истории-вспомогательных-кп-пво-стран-варшавского-договора>.

⁶⁶ CAW-WBH, Zarząd VI SG WP, 1697/86/55, Ogólne zestawienie etatowego stanu osobowego Sił Zbrojnych PRL okresu „P” i „W” na 1 I 1975 r., Warszawa, 315–317.

⁶⁷ Królikowski, *Generałowie i admirałowie*, 2:410, 441, 3:144.

⁶⁸ Jerzy Przybylski, „Geneza powstania i funkcjonowania Zjednoczonej Floty Bałtyckiej Układu Warszawskiego oraz rozwój, miejsce i zadania w niej Marynarki Wojennej PRL,” w *Konflikt zbrojny na Bałtyku w koncepcjach ideologii zimnowojennej po 1945 roku*, red. Andrzej Drzewiecki (Gdynia: Akademia Marynarki Wojennej, 2005), 65, 66 i 69.

Wojennej PRL było prowadzenie operacji morskich w drugiej linii obrony w celu niedopuszczenia sił morskich NATO do środkowej części Morza Bałtyckiego, prowadzenie operacji desantowych, udział w obronie wybrzeża morskiego oraz zabezpieczenie konwojów morskich z zaopatrzeniem dla Frontu Nadmorskiego.⁶⁹ Zgodnie z przyjętymi w 1977 r. planami operacyjnymi podporządkowane dowódcy ZFB UW miały być: dywizjon okrętów podwodnych, cztery okrętowe grupy uderzeniowe kutrów rakietowych i torpedowych oraz pułk lotnictwa myśliwsko-szturmowego z zadaniem niszczenia okrętów nawodnych, zespołów desantowych i transportowych przeciwnika. Pozostałe siły morskie, jak: niszczyciele, dywizjony ścigaczy, trałowców i brygada okrętów desantowych, miały zostać w dyspozycji dowódcy Marynarki Wojennej PRL. Przy ich użyciu w szóstym dniu wojny planowano wysadzenie desantu morskiego w sile dywizji desantowej i dywizji zmechanizowanej na wschodnim wybrzeżu wyspy Zelandia.⁷⁰

Na początku lat siedemdziesiątych siły operacyjne Marynarki Wojennej PRL zorganizowane były w: dywizjon niszczycieli, brygadę kutrów torpedowych, brygadę okrętów podwodnych, brygadę okrętów desantowych i pułk lotnictwa myśliwsko-szturmowego. W 1971 r. większość z tych jednostek utworzyła 3 Flotyllę Okrętów złożoną z: 2 niszczycieli, dwóch dywizjonów kutrów rakietowo-torpedowych i dywizjonu okrętów podwodnych. Brygada okrętów desantowych w okresie pokoju podlegała 8 Flotylli Obrony Wybrzeża. W 1975 r. jednostki te na wypadek wojny miały liczyć 40 400 marynarzy. Ich uzbrojenie stanowiły: 2 niszczyciele, 11 kutrów rakietowych, 9 kutrów torpedowych, 4 okręty podwodne, 23 okręty desantowe i 15 kutrów desantowych. Lotnictwo morskie posiadało 12 samolotów myśliwskich i 39 szturmowych.⁷¹ Dowódcami Marynarki Wojennej PRL byli: wiceadmirał Zdzisław Studziński (1955–1956, 1958–1969), kontradmirał Jan Wiśniewski (1956–1958), admirał Ludwik Janczyszyn (1969–1986), wiceadmirał Piotr Kołodziejczyk (1986–1989) i admirał Romuald Waga (1986–1991).⁷²

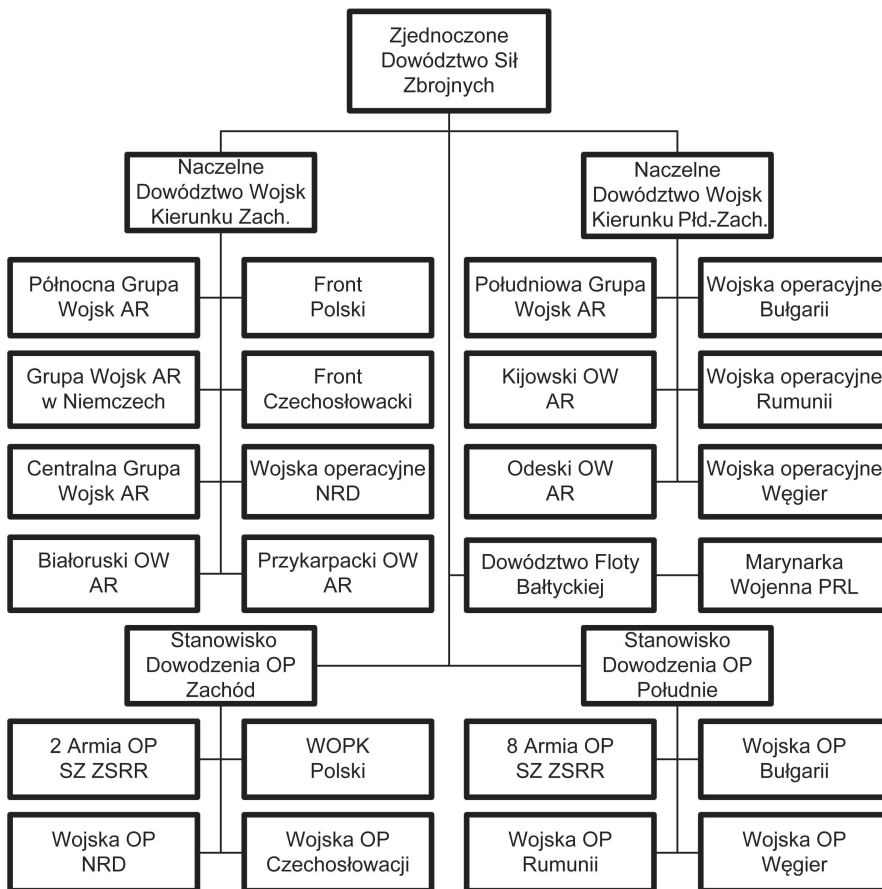
⁶⁹ Jerzy Przybylski i Paweł Przybylski, *Polska Marynarka Wojenna w latach 1945–1995. Studia i materiały*, t. 1 (Gdynia: Akademia Marynarki Wojennej, 2014), 53.

⁷⁰ AIPN, Dokumenty UW, 02958/168, Plan operacyjny użycia wydzielonych sił Wojska Polskiego na czas wojny w składzie Zjednoczonych Sił Zbrojnych państw-uczestników Układu Warszawskiego z 17 II 1977 r., Warszawa, 28–34.

⁷¹ CAW-WBH, Zarząd VI SG WP, 1788/90/55, Meldunek o stanie bojowym wg rodzajów wojsk i służb z 1 I 1975 r., Warszawa, 331.

⁷² J. Przybylski i P. Przybylski, *Polska Marynarka Wojenna*, 232.

Schemat 5. Miejsce polskich kontyngentów w składzie Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego (1986)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentów z zasobów CAW-WBH i AIPN.

Próby usprawnienia funkcjonowania organów wojskowych Układu Warszawskiego podejmowane były praktycznie przez cały okres jego istnienia, co wiązało się z dążeniem do doskonalenia sojuszniczego systemu dowodzenia będącego odpowiedzią na nowe wyzwania wynikające ze skomplikowanej sytuacji polityczno-militarnej w Europie. Szczególnie przybrały one na sile w latach osiemdziesiątych, kiedy to poszukiwano nowych możliwości poszerzenia form współpracy i zwiększenia kolegalności tych organów w kontekście przemian politycznych, jakie nastąpiły w ZSRS. Podczas narady Doradczego Komitetu Politycznego w Warszawie w lipcu 1988 r. zgłoszono propozycje dotyczące rozwoju współpracy wojskowej. Przedstawiciele Sztabu Generalnego WP postulowali m.in. wprowadzenie kadencyjności

na stanowisku naczelnego dowódcy ZSZ oraz jego zastępców ds. obrony powietrznej i sił morskich, które sprawowałyby rotacyjnie przedstawiciele armii sojuszniczych przez okres 2–3 lat. Proponowano także utworzenie stanowisk zastępców naczelnego dowódcy ZSZ ds. sił zbrojnych na teatrze działań wojennych, a także obsadzenie stanowisk szefów zarządów i oddziałów w Sztapie ZSZ i innych organach dowodzenia przez oficerów poszczególnych armii.⁷³ W grudniu tego roku, w czasie posiedzenia roboczej grupy ekspertów złożonej z przedstawicieli ministerstw obrony i ministerstw spraw zagranicznych państw-stron Układu Warszawskiego, proponowano: wprowadzenie wyznaczania na stanowisko naczelnego dowódcy ZSZ na okres 1–2 lat jednego z jego zastępców z armii sojuszniczych, na stanowisko I zastępcy i zastępców ds. obrony powietrznej i sił morskich naczelnego dowódcy ZSZ na okres 2–3 lat przedstawicieli armii sojuszniczych, zwiększenie w Sztapie ZSZ i Komitecie Technicznym ZSZ liczby stanowisk szefów zarządów i wydziałów obsadzanych przez oficerów z innych armii oraz poszerzenie kompetencji Komitetu Ministrów Obrony. W przypadku tego ostatniego organu dotyczyły one zwiększenia funkcji kontrolnych nad realizacją decyzji narad DKP w zakresie spraw wojskowych i utworzenia przy naczelnym dowódcy ZSZ Stałego Zjednoczonego Sekretariatu KMO i Rady Wojskowej ZSZ.⁷⁴ Propozycji tych nie udało się już zrealizować ze względu na zmiany polityczno-militarne w Europie, których końcowym rezultatem było rozwiązanie Układu Warszawskiego.

Podsumowanie

Od chwili powstania Układu Warszawskiego PRL czynnie uczestniczyła w jego strukturach organizacyjnych, dążąc do zapewnienia sobie bezpośredniego wpływu na funkcjonowanie tego sojuszu. Przez pierwszą dekadę było to jednak znacznie utrudnione ze względu na nieprzejednane stanowisko Moskwy, która bez szerszych konsultacji ze swoimi sojusznikami rezerwowała sobie prawo do podejmowania kluczowych decyzji o charakterze polityczno-wojskowym. Dopiero w drugiej połowie lat sześćdziesiątych, w warunkach narastającego napięcia międzynarodowego, podjęto działania na rzecz poprawy współpracy pomiędzy państwami członkowskimi Układu Warszawskiego. Proces ten został znacznie przyspieszony po interwencji wojsk Układu w Czechosłowacji w 1968 r. Jego rezultatem było powołanie wielu kolegialnych organów, które w znacznie większym stopniu pozwalały

⁷³ Panecki, Puchała i Szostak, *Sztab Generalny*, 290.

⁷⁴ AIPN, Dokumenty UW, 02958/536, Dokument sporządzony przez przewodniczącego pierwszego spotkania grupy ekspertów państw sojuszniczych w sprawach doskonalenia mechanizmów współpracy w ramach Układu Warszawskiego, Moskwa, 10 I 1989 r., 53, 61, 62.

na aktywny udział państw-sygnatariuszy w kształtowaniu kierunków rozwoju sojuszu. Charakter tych organów w znacznym stopniu upodabniał Układ Warszawski do sojuszu NATO. Było to jednak podobieństwo powierzchowne, gdyż w dalszym ciągu strategiczne decyzje należały do władz politycznych ZSRS. Oczywiście oficjalnie umożliwiano przedstawianie propozycji odmiennych rozwiązań od tych prezentowanych przez polityków i dowódców sowieckich, czego potwierdzeniem były liczne wystąpienia delegacji Rumunii, które blokowały wprowadzenie niektórych zmian. Jednocześnie jednak podejmowano działania w celu wywierania nacisku na oponentów, starając się pozyskać do swoich koncepcji pozostałych członków sojuszu. Przesłanki faktycznej demokratyzacji wzajemnych relacji pomiędzy państwami członkowskimi Układu Warszawskiego pojawiły się dopiero na początku lat osiemdziesiątych. Ówczesne zmiany na arenie międzynarodowej, przemiany społeczno-polityczne w państwach Europy Środkowej i Wschodniej oraz zakończenie na początku lat dziewięćdziesiątych zimnej wojny doprowadziły jednak do rozpadu tego układu.

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej

Ministerstwo Obrony Narodowej

Ministerstwo Spraw Zagranicznych

Sztab Generalny WP

Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego

Sztab Generalny WP Zarząd I

Sztab Generalny WP Zarząd VI

Dokumenty

„Notatka dotycząca dotychczasowego biegu spraw związanych z powołaniem naczelnych organów Zjednoczonych Sił Zbrojnych państw-członków Układu Warszawskiego z 24 IV 1968 r.” Parallel History Project on cooperative security. Dostęp sierpień 12, 2019. http://www.php.isn.ethz.ch/kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/PHP/111551/ipublicationdocument_singledocument/630c7e57-bfd7-437e-8e74-729e09d39d82/pl/1968_Note_Prague_Conference_bVers.pdf.

„Notatka Ministerstwa Obrony Narodowej dla członków KC PZPR z 26 I 1966 r.” 2 i 3, Parallel History Project on cooperative security. Dostęp sierpień 12, 2019. <http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopicb13f.html?lng=en&id=21846&navinfo=15697>.

„Notatka o wynikach narady szefów sztabów generalnych armii państw-członków Układu Warszawskiego w dniach 29 II–1 III 1968 r.” Parallel History Project on cooperative security. Dostęp sierpień 25, 2019. <http://www.php.isn.ethz.ch/kms2>.

- isn.ethz.ch/serviceengine/Files/PHP/111551/ipublicationdocument_singledocument/630c7e57-bfd7-437e-8e74-729e09d39d82/pl/1968_Note_Prague_Conference_bVers.pdf.
- „Notatka w sprawie wyników konferencji ministrów obrony państw-uczestników Układu Warszawskiego w dniach 27–28 V 1966 r.” Parallel History Project on cooperative security. Dostęp sierpień 12, 2019. <http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic6853.html?lng=en&id=21107&navinfo=15697>.
- „Pilna notatka ministra spraw zagranicznych Adama Rapackiego z 21 I 1966 r.,” 2. Parallel History Project on cooperative security. Dostęp sierpień 12, 2019. http://www.php.isn.ethz.ch/kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/PHP/21845/ipublicationdocument_singledocument/f22d5d1a-e839-46fd-b316-963d07a01c63/pl/34a_Proposal_Rapacki_210166.pdf.
- „Propozycje do «Statutu Zjednoczonego Dowództwa Sił Zbrojnych państw-członków Układu Warszawskiego». Parallel History Project on cooperative security.” Dostęp sierpień 15, 2019. http://www.php.isn.ethz.ch/kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/PHP/17543/ipublicationdocument_singledocument/2b54e4ce-d03d-4bb6-8022-596c97d0ea1c/ru/Statute550907.pdf.
- „Propozycje do «Statutu Zjednoczonego Dowództwa Sił Zbrojnych państw-członków Układu Warszawskiego» z 2 VII 1966 r.,” 5. Parallel History Project on cooperative security. Dostęp sierpień 12, 2019. http://www.php.isn.ethz.ch/kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/PHP/17990/ipublicationdocument_singledocument/6e-283eec-b344-42bb-bc05-29ede6d9c7ab/ru/Soviet_Draft_Statute_1966_02.pdf.
- „Rozmowa z gen. Wacławem Szklarskim z 10 III 2000 r.,” 5–6. Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pact Oral History, Interviews with Polish Generals. Dostęp sierpień 15, 2019. http://www.php.isn.ethz.ch/kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/PHP/20664/ipublicationdocument_singledocument/725b392f-58e3-4049-9378-90dca320a328/pl/5Szklarski.pdf
- Układ o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej pomiędzy Ludową Republiką Albanii, Ludową Republiką Bułgarii, Węgierską Republiką Ludową, Niemiecką Republiką Demokratyczną, Polską Rzeczpospolitą Ludową, Rumuńską Republiką Ludową, Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich i Republiką Czechosłowacką, podpisany w Warszawie 14 maja 1955 roku. (Dziennik Ustaw 1955, nr 30, poz. 182).

Opracowania

- Ашурбейли, Игорь, red. *Средства воздушно-космического нападения и воздушно-космической обороны. Состояние и развитие*. Москва: Изд. Планета, 2017.
- Babula, Julian. *Wojsko Polskie 1945–1989. Próba analizy operacyjnej*. Warszawa: Dom Wydawniczy Bellona, 1998.
- Będźmirowski, Jerzy. „Bezpieczeństwo międzynarodowe w latach 60. XX wieku a próby modyfikacji organów dowodzenia siłami zbrojnymi państw stron Układu Warszawskiego.” *Rocznik bezpieczeństwa międzynarodowego* 11, nr 1 (2017): 81–104.
- Czulicki, Maciej. *Wybrane aspekty pobytu Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej w Polsce w latach 1945–1993 oraz wykorzystanie infrastruktury po jednostkach Armii Radzieckiej po 1993 r.* Warszawa: Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, 2014.

- Феськов, Виталий, Валентин Голиков, і Константин Калашников. *Советская армия во время холодной войны (1946–1991)*. Томск: Изд. Научно-Технической Литературы, 2004.
- Феськов, Виталий, Валентин Голиков, Константин Калашников, і Сергей Слугин. *Вооруженные Силы СССР после второй мировой войны: от Красной Армии к Советской*. Т. 1, *Сухопутные войска*. Томск: Изд. Научно-Технической Литературы, 2013.
- Fudali, Robert. „Północna Grupa Wojsk Radzieckich w Polsce.” *Przegląd Historyczno-Wojskowy* 12 (63), nr 4 (237) (2011): 225–234.
- Grot, Leszek, Tadeusz Konecki, і Edward Nalepa. *Pokojowe dzieje Wojska Polskiego*. Warszawa: Wojskowy Instytut Historyczny, 1998.
- Информационный сборник Штаба Объединенных Вооруженных Сил. Т. 1. Москва: Штаб Объединенных Вооруженных Сил, 1970.
- Jaroszek, Henryk, red. *Organizacja Układu Warszawskiego. Dokumenty 1955–1985*. Warszawa: Książka i Wiedza, 1986.
- Jaruzelski, Wojciech. „Suwerenność w warunkach Układu Warszawskiego.” *Mysł Wojskowa* 59, nr 3 (2002): 108–128.
- Jarząbek, Wanda. *PRL w politycznych strukturach Układu Warszawskiego w latach 1955–1980*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2008.
- Jasiński, Antoni. „Działalność Sztabu Generalnego WP w relacjach z organami dowodzenia Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego.” *Mysł Wojskowa* wydanie specjalne: *85 lat Sztabu Generalnego Wojska Polskiego 1918–2003* (2003): 158–163.
- Jurek, Marian, і Edward Skrzypkowski. *Układ Warszawski*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej, 1971.
- Kamiński, Józef. *Koalicje wojskowe. Zarys dziejów i współczesność*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej, 1982.
- Królkowski, Janusz. *Generałowie і admirałowie Wojska Polskiego 1943–1990*. Т. 1–4. Toruń: Adam Marszałek, 2010.
- Малашенко, Евгений. *Закаленный войной. От Карельского перешейка до Ближнего Востока*. Москва: Изд. Вече, 2016.
- Marcinkowski, Adam. *Polska w Układzie Warszawskim*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej, 1985.
- Pałka, Jarosław. *Polskie wojska operacyjne w Układzie Warszawskim*. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2022.
- Panecki, Tadeusz, Franciszek Puchała, і Jan Szostak, red. *Sztab Generalny Wojska Polskiego 1918–2003*. Warszawa: Dom Wydawniczy Bellona, 2003.
- Piotrowski, Paweł. „Udział Polski w Układzie Warszawskim. Faza organizacji jego struktur 1955–1957.” W *Wojsko w Polsce „Ludowej”*. Red. Robert Klementowski, Joanna Nowosielska-Sobel, Paweł Piotrowski, і Grzegorz Strauchold. Wrocław: Instytut Pamięci Narodowej, 2014.
- Przybylski, Jerzy. „Geneza powstania і funkcjonowania Zjednoczonej Floty Bałtyckiej Układu Warszawskiego oraz rozwój, miejsce і zadania w niej Marynarki Wojennej PRL.” W *Konflikt zbrojny na Bałtyku w koncepcjach ideologii zimnowojennej po 1945 roku*. Red. Andrzej Drzewiecki. Gdynia: Akademia Marynarki Wojennej, 2005.

- Przybylski, Jerzy, i Paweł Przybylski. *Polska Marynarka Wojenna w latach 1945–1995*. T. 1. Gdynia: Akademia Marynarki Wojennej, 2013.
- Puchała, Franciszek. *Sekrety Sztabu Generalnego pojaltańskiej Polski*. Warszawa: Bellona, 2011.
- Puchała, Franciszek. *Szpieg CIA w polskim sztabie generalnym. O Ryszardzie Kuklińskim bliżej prawdy*. Warszawa: Bellona, 2014.
- Puchała, Franciszek. „Sztab Generalny Wojska Polskiego w latach 1945–1990.” *Kwartalnik Bellona*. Wydanie specjalne (2010).
- Skuza, Cezariusz, i Wiesław Wróblewski, red. *Polityka obronna Polski i jej siły zbrojne w latach 1945–1980*. T. 2. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński, 2006.
- Шунков, Виктор. *Боевая мощь СССР*. Москва: Изд. Эксмо, 2017.
- Układ Warszawski – sojusz w imię pokoju*. Moskwa: Agencja Prasowa Nowosti. 1984.

Prasa

- „Statut Zjednoczonych Sił Zbrojnych państw-stron Układu Warszawskiego i organów kierowania nimi na czas wojny z 23 listopada 1978 r.” *Gazeta Polska*, październik 21, 1998, 5.

Internet

- „Главное Командование Войск Западного Направления.” Dostęp sierpień 2, 2019. [Http://www.sgv.su/archive/index.php/t-1167.html](http://www.sgv.su/archive/index.php/t-1167.html).
- „Истории-Вспомогательных-КП-ПВО-стран-Варшавского-Договора.” Dostęp styczeń 20, 2020. [Http://8oarvo.net/история-войск-пво/161-из-истории-вспомогательных-кп-пво-стран-варшавского-договора](http://8oarvo.net/история-войск-пво/161-из-истории-вспомогательных-кп-пво-стран-варшавского-договора).

STRESZCZENIE

Jerzy Kajetanowicz, Siły Zbrojne PRL w strukturach wojskowych Układu Warszawskiego

Utworzenie Układu Warszawskiego wiązało się z powołaniem wielu organów o charakterze wojskowym. W początkowym okresie funkcjonowały tylko dwa w postaci Zjednoczonego Dowództwa i Sztabu Zjednoczonych Sił Zbrojnych. Nie zapewniały one możliwości większego wpływu na funkcjonowanie sojuszu wszystkim państwom członkowskim. Dopiero w latach siedemdziesiątych, w wyniku nasilenia zimnej wojny, utworzone zostały nowe organy wojskowe o charakterze doradczym jak: Komitet Ministrów Obrony, Rada Wojskowa Dowództwa Zjednoczonych Sił Zbrojnych, Wojskowa Rada Naukowo-Techniczna i Komitet Techniczny Zjednoczonych Sił Zbrojnych. Rozbudowano też Sztab Zjednoczonych Sił Zbrojnych, w którym przewidziano stanowiska dla przedstawicieli wszystkich armii Układu Warszawskiego. Polscy oficerowie nie zajmowali w organach wojskowych kluczowych stanowisk. Próba zmiany tej sytuacji została podjęta dopiero w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, gdy Układ Warszawski chylił się już ku upadkowi.

Słowa kluczowe: Siły Zbrojne PRL, Układ Warszawski, struktury wojskowe

SUMMARY

Jerzy Kajetanowicz, Participation of the Armed Forces of the Polish People's Republic in the Military Structures of the Warsaw Pact

The creation of the Warsaw Pact involved the establishment of several military bodies. Initially, there were only two such institutions in the form of the United Command and Staff of the United Armed Forces. These bodies did not allow any of the member states to have a greater influence on the functioning of the alliance. It was not until the 1970s, when the Cold War intensified, that new military bodies of an advisory nature were created, such as: the Committee of Ministers of Defense, the Military Council of the United Armed Forces Command, the Military Scientific and Technical Council and the Technical Committee of the United Armed Forces. The Headquarters of the United Armed Forces was also expanded, with posts for representatives of each member of the Pact. Polish officers did not hold key positions in the military command structure. Attempts to rectify this situation were not made until the second half of the 1980s, when the Warsaw Pact was already on the verge of collapse.

Keywords: Armed Forces of the Polish People's Republic, Warsaw Pact, military structures

ZUSSAMENFASSUNG

Jerzy Kajetanowicz, Die Streitkräfte der Volksrepublik Polen in den militärischen Strukturen des Warschauer Paktes

Die Gründung des Warschauer Paktes war mit der Schaffung einer Reihe von Einrichtungen militärischer Natur verbunden. In der Anfangszeit gab es mit dem Vereinigten Kommando und dem Stab der Vereinigten Streitkräfte nur zwei solcher Gremien. Diese boten nicht allen Mitgliedstaaten die Möglichkeit, ein größeres Mitspracherecht bei der Funktionsweise des Bündnisses zu haben. Erst in den 1970er Jahren wurden im Zuge der Verschärfung des Kalten Krieges neue militärische Beratungsgremien eingerichtet, wie das Komitee der Verteidigungsminister, der Militärische Rat des Kommandos der Vereinigten Streitkräfte, der Militärische Wissenschafts- und Technologierat und der Technische Ausschuss der Vereinigten Streitkräfte. Der Stab der Vereinigten Streitkräfte wurde ebenfalls erweitert und erhielt Posten für Vertreter aller Armeen des Warschauer Paktes. Die polnischen Offiziere besetzten keine Schlüsselpositionen in den militärischen Gremien. Erst in der zweiten Hälfte der 1980er Jahre, als der Warschauer Pakt bereits auf den Zusammenbruch zusteuerte, wurde ein Versuch unternommen, diese Situation zu ändern.

Stichworte: Streitkräfte der Volksrepublik Polen, Warschauer Pakt, Organisationsstrukturen